

Izvorni znanstveni članak /
Original scientific paper
Prihvaćeno: 25.5.2016.

dr.sc. Renata Burai

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
rburai@hrstud.hr

SUKONSTRUKCIJA INTERKULTURALNOG KURIKULUMA. KOMPARACIJA ODREĐENIH OBILJEŽJA HRVATSKE KULTURE KOD SREDNJOŠKOLACA I NJIHOVIH NASTAVNIKA (HOFSTEDEOV MODEL)

Sažetak: Podaci koji se koriste u ovom radu dobiveni su uz znanstveno-istraživački projekt „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“, voditelj projekta: prof. dr. sc. Neven Hrvatić, u periodu 2007. do 2012. godine. U radu se elaboriraju osnovni elementi koji predstavljaju polazište za izradu hrvatskoga nacionalnog kurikuluma kao i za interkulturalne dimenzije kurikuluma. Potom se obrazlaže jedan od mogućih pristupa istraživanja kulturnih razlika - prema Hofstedeovom modelu, temeljem kojeg je i nastao ovaj rad. Cilj ovog rada bio je definirati neke od bitnih odrednica sukonstruktije interkulturalnog kurikuluma određivanjem obilježja nacionalne kulture mladih. U projektu je korišten upitnik, modificirani Hofstedeov model, koji se sastoji od 109 čestica. Njegov se sadržaj odnosi na četiri dimenzije: hijerarhijsku distancu, muževnost/ženstvenost, individualizam/kolektivizam i kontrolu neizvjesnosti (anksioznosti). Na osnovi istraživanja navedenih dimenzija nacionalne kulture dolazi se do spoznaje o osnovnim obilježjima nacionalne kulture i vrijednostima koje se cijene u određenome društvu. U ispitivanju određenih obilježja hrvatske kulture upitnik je valjano ispunilo 1978 učenika i 272 nastavnika iz 27 srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Istraživanjem su ispitani stavovi i vrijednosti srednjoškolaca i njihovih nastavnika o životu, radu i društvu; kakve su razlike u stavovima između učenika i nastavnika te postoje li razlike u stavovima između učenika s obzirom na spol, dob i regionalnu pripadnost. Analizom određenih obilježja mladih u Republici Hrvatskoj prema Hofstedeovim dimenzijama, dobili smo uvid u „prosječne tendencije“ njihovih stavova i vrijednosti. Prvi problem istraživanja ukazuje da kod mladih prevladavaju egalitarna uvjerenja (izražen srednji stupanj hijerarhijske distance), da su na granici između individualizma i kolektivizma,

podjednako orijentirani prema vrijednostima definiranim u dimenziji muževnost/ženstvenost, te su na ljestvici srednjeg stupnja anksioznosti. Analizirajući drugi problem istraživanja, utvrdili smo da rezultati istraživanja nacionalne kulture ukazuju na bliske stavove učenika i nastavnika koji ih, kao pokazatelji određenih obilježja hrvatske nacionalne kulture, smještaju u srednje do nisku hijerarhijsku distancu. To podrazumijeva netoleriranje nejednakosti u društvu, podjednaku sklonost individualizmu i kolektivizmu, zatim srednjoškolce i njihove nastavnike s izraženim ženstvenim i podjednako muževno/ženstvenim osobinama te s izraženom srednjom kontrolom neizvjesnosti. Trećim problemom istraživanja koji se odnosio na utvrđivanje razlika s obzirom na spol učenika, najveća razlika iskazana je u dimenziji muževnost/ženstvenost, zatim u kontroli neizvjesnosti, hijerarhijskoj distanci i individualizmu. S obzirom na dob učenika nije utvrđena statistički značajna razlika. S obzirom na regiju iz koje učenici dolaze utvrđene su razlike u sve četiri dimenzije.

Ključne riječi: *društvene vrijednosti, dimenzije kulture Geerta Hofstede, identitet, interkulturalizam, interkulturalni identitet, interkulturalni kurikulum, kurikulum, kultura, kulturni pluralizam, kulturni relativizam.*

1. Uvod

Hrvatski nacionalni i kulturni identitet temelji se na različitosti, koja proistječe iz povijesnih, političkih, gospodarskih, društvenih i drugih prilika koje su se u pojedinim povijesnim razdobljima na različite načine manifestirale na hrvatskim prostorima. Nacionalnim okvirnim kurikulumom (kojeg je sastavni dio interkulturalni kurikulum) stavljen je naglasak na odgojno-obrazovne ciljeve koji nastoje očuvati i razvijati osjećaj za pozitivne vrijednosti i ideale. U školi se uče osnove društveno-prihvatljivog ponašanja, prenose se vrijednosti i opredjeljenja prema demokratskom društvu u kojem treba biti odgovoran pojedinac, sposoban za suživot s drugima, aktivan, solidaran, kritičan i kreativan, sposoban, slobodan, svjestan svojih mogućnosti, kulture, vrijednosti i tradicije, tolerantan prema različitom.

Migracije, širenje tržišta i globalizacija stvaraju nove potrebe na svim područjima. Promjene u društvu i multikulturalnost dovode do promjena u svjetonazorima. Radikalno se mijenja sustav vrijednosti. Masovni mediji, upravo zbog materijalne koristi, promiču neprimjerene vrijednosne orijentacije. Zato je posebno bitna uloga škole koja uči što je poželjno, a što ne u nekoj kulturi. Putem odgoja i obrazovanja mladi stječu znanja, razvijaju vještine i sposobnosti,

oblikuju stavove i sustav vrijednosti, stječu određene kompetencije, te oblike ponašanja koji bi trebali iskazati stupanj njihove tolerancije, privrženosti idealima jednakosti, slobode, dostojanstva i pravednosti (Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, 1999, 97).

Jedan od mogućih pristupa istraživanja kulturnih razlika - prema Hofstedeovom modelu, razmatra kulturu sa stajališta da se kultura uči, a ne nasljeđuje. Prema tome ona je proizvod društvenog okruženja u kojem pojedinac živi, a društveno okruženje u kojem živimo je multikulturalno. Takvo društvo obilježava različitost etničkih, kulturnih, vjerskih, regionalnih i drugih elemenata na istom prostoru. U školi se uče osnove društveno-prihvatljivog ponašanja, prenose se vrijednosti i opredjeljenja prema demokratskom društvu u kojem treba biti odgovoran pojedinac, sposoban za suživot s drugima, aktivan, solidaran, kritičan i kreativan, sposoban, slobodan, svjestan svojih mogućnosti, kulture, vrijednosti i tradicije, tolerantan prema različitom.

Nacionalnim okvirnim kurikulumom (kojeg je sastavni dio interkulturalni kurikulum) stavljen je naglasak na odgojno-obrazovne ciljeve koji nastoje očuvati i razvijati osjećaj za pozitivne vrijednosti i ideale. Postavljeni su jasni ciljevi koje se vrijednosti žele razviti kod mladih koji će biti spremni za suživot s drugim ljudima, narodima, kulturama, spremni na promjene što traže brze prilagodbe, inovacije i nove kompetencije; mlade koji će poštivati druge, imati razvijenu empatiju, biti tolerantni i jednako tako ponosni na svoj nacionalni identitet. Najvažnija karakteristika interkulturalnog odgoja je u odgoju stavova i vrijednosti, te u primjerenom ophođenju s kulturološki različitim osobama.

Istraživanjem stavova i vrijednosti mladih prema kojima se mogu odrediti prosječne tendencije nacionalne kulture posebno se bavio Geert Hofstede. Prema njegovom modelu u Hrvatskoj su provedena dva znanstveno-istraživačka projekta na srednjoškolcima i njihovim nastavnicima. Prvo istraživanje bilo je u sklopu projekta „Genealogija i transfer modela interkulturalizma“ provedeno u periodu od 1991. do 1996. godine. Drugo je provedeno u sklopu projekta „Školski kurikulum i obilježja hrvatske nacionalne kulture“ u razdoblju od 1996. do 2001. godine.

Prvo je istraživanje pokazalo da „učenici o mnogim pitanjima demokratskih vrijednosti nemaju zadovoljavajuću razinu poželjnih stavova, opterećeni su brojnim predrasudama i pokazuju velike socijalne distance prema određenim narodima i nacionalnostima u Hrvatskoj, imaju prilično radikalne i isključujuće stavove prema devijantnim skupinama, vjerskim skupinama i brojne negativne stereotipe prema pripadnicima regionalnih skupina u Hrvatskoj“ (Mijatović i sur., 2000: 141).

Empirijskim dijelom istraživanja provedenog 1998. godine u sklopu projekta „Školski kurikulum i obilježja hrvatske nacionalne kulture“, došlo se

do spoznaje da srednjoškolci imaju visoku razinu deklarativnog prihvaćanja europskih vrijednosti, stereotipe, izraženu socijalnu distancu prema pripadnicima nacionalnih, etničkih i religijskih skupina, kao i visoku hijerarhijsku distancu, pretežni kolektivism, jasno podijeljene društvene spolne uloge i jaku kontrolu neizvjesnosti (Hrvatić, 2001).¹

Rad se odnosi na empirijsko istraživanje i interpretaciju dobivenih rezultata u sklopu projekta „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“. Istraživanje je provedeno 2010. godine na populaciji srednjoškolaca Republike Hrvatske i njihovih nastavnika.

2. Kultura

Šezdesetih godina 20. stoljeća riječ „kultura“ otklonila se od svoje osi i znači gotovo posve suprotno. Ona sada znači više potvrdu posebnog identiteta (nacionalnog, seksualnog, etničkog, regionalnog) negoli njegovo nadilaženje (Eagleton, 2002).

U socioantropološkom smislu kulturu čine vjerovanja, običaji, jezik, povijesno pamćenje, identitet i uopće način života određene skupine ljudi (naroda, društvenih klasa, profesija, dobni skupina itd). Svi takvi elementi služe, prije svega, utvrđivanju granica između skupina. Na to ukazuje glavnina suvremenih teorija etnosa u antropologiji (Supek, 1989).

Kultura naroda mnogostruko prožima svoje članove: njihov način mišljenja, osjećanja i prosuđivanja, prehranu, odijevanje, govor tijela, ideale zadovoljstva, oblike imaginacije, estetske, moralne i druge vrednote. Svaka zajednica čvrsto se drži svoje kulture i nastoji ju prenijeti na nove generacije. Ona je shvaćena kao neupitno i zahvalno prihvaćanje svoga naslijeđa praćeno ponosom i uvjerenjem u njezinu vrijednost (Mesić, 2006).

Kultura (a samim time i nacionalna kultura) u mnogome određuje kako članovi društva misle i osjećaju. Ona usmjerava njihovo ponašanje i često definira njihov svjetonazor (Ćimić, 1999). Određena je moralnim vrednotama, tradicijom, običajima, religijom, narodnom umjetnošću, znanostima, ideologijom, sustavom vrijednosti, vjerovanjima i načinom ponašanja u tipičnim životnim situacijama (rođenje, vjenčanje, smrt). Kultura je naprosto sve što nije genetski prenosivo. Ona je vjerovanje da su ljudska bića ono što su naučila.

1. Mijatović, V., Previšić, V. i Žužul A., (2000, 141) također su interpretirali rezultate istraživanja u znanstveno-istraživačkom projektu „Školski kurikulum i obilježja hrvatske nacionalne kulture“. U drugom istraživanju došlo se do podataka da „prevladavaju egalitarna uvjerenja, da smo više skloni kolektivismu, da smo negdje na pola puta između muževnih i ženstvenih stereotipa, te da smo osrednje zabrinuti za naše sutra“.

Kompetencije/Interkulturalne kompetencije

Pod utjecajem globalizacije interkulturalno obrazovanje susreće se s napetostima, pritiscima, suprotstavljanjima i zbog toga pitanje interkulturalne kompetencije postaje sve važnije posebno u odgojno-obrazovnoj djelatnosti. Kompetencija je mjerodavnost u nekoj vrsti djelatnosti u kojoj neka osoba posjeduje znanja, iskustva, upućenost, stručnost za neko područje, djelatnost ili poziv, što obuhvaća primjerena znanja, sposobnosti, vještine, stavove i praksu (Spajčić-Vrkaš i sur., 2001). Možemo je definirati kao sposobnost učinkovitog djelovanja u brojnim situacijama koja se temelji na dinamičnoj kombinaciji znanja, sposobnosti, vještina, iskustva, vrijednosti i motivacije koje je pojedinac stekao u obitelji, društvenoj sredini, a razvio tijekom školovanja i uključivanjem u radnu, tj. odgojno-obrazovnu ili neku drugu praksu (Piršl, 2011: 55). Interkulturalna kompetencija je pak sposobnost iskazivanja osobina u interakciji s drugima, drugačijima (Hrvatić i Piršl, 2005). Byram (1997) je određuje kao sposobnost usvajanja interkulturalnih stavova, znanja i vještina u cilju boljeg razumijevanja i poštivanja različitih kultura. Kompetencije se u multikulturalnom društvu trebaju temeljiti na otvorenosti, poštivanju i prihvaćenosti jer su to osnovne sastavnice interkulturalnog odgoja. Hrvatić i Piršl (2005) smatraju da kod mlade osobe treba razviti pozitivne karakteristike, što podrazumijeva odsutnost predrasuda, razumijevanje i prihvaćanje odnosa među kulturama, toleranciju prema drugačijim vjerovanjima i ponašanju, razvijanje empatije, otvorenosti, radoznalosti kao i vještina za konstruktivno rješavanje mogućih sukoba. Earley i Ange (2003: 264) kompetencije grupiraju u 10 temeljnih dimenzija. To su: komunikacijske sposobnosti, tolerancija prema dvosmislenosti, empatija, mentalna otvorenost, fleksibilnost, sposobnost koncentracije u određenim situacijama i u odnosima s kulturno drukčijim osobama, pozitivan stav prema učenju, tolerancija prema različitim stilovima razmišljanja i kulturnoj različitosti, poznavanje kulture, sposobnost postizanja uspjeha u različitim područjima.

Europska unija (Council of Europe, 2006) odredila je osam temeljnih kompetencija cjeloživotnog obrazovanja koje su prihvaćene i integrirane u Nacionalni okvirni kurikulum (2011).

To su:

- Komunikacija na materinskom jeziku – što podrazumijeva pravilno i stvaralačko usmeno i pisano izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećaja, stavova i činjenica.
- Komunikacija na stranim jezicima – odnosi se na osposobljenost za razumijevanje, usmeno i pisano izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećaja, stavova i činjenica na stranomu jeziku u nizu različitih kulturnih

i društvenih situacija. Značajna je sastavnica ove kompetencije razvijanje vještina međukulturnoga razumijevanja.

- Matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji – odnosi se na osposobljenost učenika za razvijanje i primjenu matematičkoga mišljenja u rješavanju problema u nizu različitih svakodnevnih situacija.
- Digitalna kompetencija – odnosi se na osposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije.
- Učiti kako učiti – obuhvaća osposobljenost za proces učenja i ustrajnost u učenju, organiziranje vlastitoga učenja, uključujući učinkovito upravljanje vremenom i informacijama kako u samostalnomu učenju, tako i pri učenju u skupini.
- Socijalna i građanska kompetencija – obuhvaća osposobljenost za međuljudsku i međukulturnu suradnju.
- Inicijativnost i poduzetnost – odnosi se na sposobnost pojedinca da ideje pretvori u djelovanje. Uključuje stvaralaštvo, inovativnost i spremnost na preuzimanje rizika te sposobnost planiranja i vođenja projekata radi ostvarivanja ciljeva.
- Kulturna svijest i izražavanje - odnosi se na svijest o važnosti stvaralačkoga izražavanja ideja, iskustva i emocija u nizu umjetnosti i medija, uključujući glazbu, ples, kazališnu, književnu i vizualnu umjetnost. (Preporuka 2006/962/EC)

Prema autorima Byram i Zarate (1997), i Byram (1997) interkulturalnu kompetentnost čini pet ključnih elemenata. To su:

- stavovi;
- znanje;
- vještine interpretiranja (tumačenja) i odnos;
- vještine otkrivanja i interakcije;
- kritička kulturna svjesnost/politički odgoj.

Interkulturalna kompetentnost manifestira se u određenim emocionalnim i kognitivnim sposobnostima, u fleksibilnom ponašanju i komunikaciji, u empatiji i motivaciji za prilagođavanjem, u prihvaćanju drugačijeg viđenja stvarnosti“ (Piršl, 2002: 3).

Interkulturalne kompetencije različite su sposobnosti i karakteristike koje obilježavaju svakog pojedinca na individualnoj i kolektivnoj razini. Najčešće se grupiraju u tri bitne dimenzije: kognitivne, afektivne i ponašajne dok stupanj interkulturalne kompetencije svake osobe određuje kvaliteta ponašanja u specifičnoj interkulturalnoj interakciji (Piršl, 2007). Preduvjet stjecanja interkulturalne kompetencije je poznavanje svoje i drugih kultura (vrijednosti, tradicije, običaje, stavove) dok se razumijevanje, poštivanje, otvorenost prema novom/drugačijem i prihvaćanje različitosti smatra temeljnim kompetencijama koje treba posjedovati svaka interkulturalno svjesna osoba. Biti svjestan razlika više nije dovoljno. Zbog toga je već od najranije dobi potrebno strukturirano usmjerenje na razvoj interkulturalnih kompetencija, vještina nenasilnog rješavanja sukoba, otvorenost prema novom i drugačijem, uspostavljanje odnosa među različitim kulturama, ali i različitim stavovima, mišljenjima, orijentacijama u svim smjerovima i područjima, pozitivnih stavova u odnosu prema drugima. Brojna su istraživanja koja su se bavila pojmom interkulturalne kompetencije. Cilj istraživanja bio je utvrditi njene indikatore: vještine, znanja, stavove i karakterne crte. Benson (Benson, 1987) navodi deset dimenzija interkulturalne kompetencije: govorne vještine, komunikacijske vještine, interakcija, pojačane aktivnosti, prijateljstvo, društveno odgovarajuće ponašanje, posao, stavovi, zadovoljstvo i mobilnost. Prema Byramu (1997) interkulturalna kompetencija je sposobnost zadovoljavajuće interakcije i komunikacije s osobama druge kulture i zemlje na stranom jeziku. Hrvatić i Piršl (2005) sve dimenzije interkulturalno kompetentne osobe kategoriziraju u sljedeće kategorije: osobni stavovi, znanje, komunikacija, razvoj osobnosti i društveni odnosi. Prema tome ti autori smatraju da takvu osobu odlikuju karakteristike kao što su poštivanje, strpljivost, osjećaj za humor, fleksibilnost, empatija, otvorenost, radoznalost. Hrvatić i Piršl (2005) zaključuju kako interkulturalna kompetencija uključuje tri bitne dimenzije: 1. komunikacijsku (ponašajna dimenzija) koja se odnosi na vještine; 2. emcionalnu dimenziju – koja se odnosi na stavove i 3. kognitivnu dimenziju - obuhvaća znanje. Sve su navedene dimenzije u međusobnom odnosu u svim smjerovima.

Interkulturalnu kompetenciju Kim (1992) opisuje kao sposobnost prilagodbe u tri područja: kognitivnom, afektivnom i ponašajnom. Sposobnost prilagodbe u tom kontekstu definira se kao sposobnost pojedinca da mijenja neka već stečena kulturna ponašanja i usvoji neke nove kulturne oblike ponašanja, pronalazeći kreativne načine upravljanja dinamičkim odnosima i ponašanjima unutar različitih skupina, vodeći pri tome računa o stresu kao posljedici svega (Kim, 1992: 377). Interkulturalna kompetencija omogućuje da se pojedinac snađe u novim situacijama i aktivno rješava svakodnevne probleme, da stekne potrebne vještine za život u kulturnom kontekstu te uspostavi uspješnu interakciju s drugima. Temeljni zahtjevi interkulturalne kompetencije

su osjetljivost i samosvijest (Hrvatić, 2007), tj. razumijevanje ponašanja drugih i njihova razmišljanja i viđenja svijeta.

Društvene vrijednosti kao sastavnica kulture

Uobičajen način razumijevanja kulture je promatranje kulture koju čine njene komponente: simboli, jezik, vrijednosti, norme i rituali.

Vrijednosti² su apstraktne ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno. One sadrže prosudbeni element jer u sebi nose ideju pojedinca o tome što je dobro, loše ili poželjno, pozitivno od negativnoga, humano od nehumanog. Čovjek vrijednosno³ stajalište zauzima prema svemu što ga okružuje i prema vrijednosnim kriterijima procjenjuje, mjeri i usmjerava svoje postupke. Velika većina ljudi slijede moralna pravila jednostavnim prihvaćanjem nasljeđa – obiteljskog načina života, onako kako to rade njihovi prijatelji, susjedi ili kako su učili u školi. Svi mi imamo hijerarhiju vrijednosti koja oblikuje naš vrijednosni sustav. Proces preispitivanja naših vrijednosti može rezultirati promjenom, jer vrijednosti znatno utječu na naše stavove⁴ i ponašanje.

Značajan dio vrijednosti do kojih nam je stalo postavljene su u našim ranim godinama od roditelja, učitelja, prijatelja i drugih koji su osnova za društvene norme. Norme⁵ su društvena pravila ili upute što određuju prikladno ponašanje u određenim situacijama. Dije se prema oštini sankcija koje izaziva njihovo kršenje, a provodi ih društvo. Tako najblaže sankcije izaziva kršenje normi dok kršenje zakona izaziva najveće sankcije. Normama, bilo pravnim, običajnim ili moralnim nastoji se regulirati ponašanje ljudi u odnosu na ono što je korisno i svrsishodno za zajednicu i vladajuće društvene grupacije. Tu također pripadaju i neke „negativne norme“ (zabrane, tabui) koje nastoje potisnuti i onemogućiti neka nedruštvena ponašanja i dezorganizaciju društva.

Proces obezvrjeđivanja vrijednosti rezultirao bi vrijednosnom krizom. Bez vrijednosnih kriterija nestao bi osjećaj ljudskosti i dostojanstva jer vrijednosti obogaćuju, oplemenjuju i izgrađuju čovjeka. Zato mlade treba odgajati ne samo time što im se omogućuje stjecanje potrebnih znanja i sposobnosti već i time što im se razvija osjećaj za vrijednosno doživljavanje. U oblikovanju pozitivnih stavova mladih posebnu važnost imaju etičke (ljudsko dostojanstvo, moral, sloboda, pravda, tolerantnost, rad, dužnost, odgovornost), estetske (ljepota, umjetnosti, glazba, slikarstvo, kultura, pjesništvo...), odgojne (osobnost, odgoj, zdravlje, istina, dobrotu...), nacionalne (domoljublje, domovina, povijest, jezik, običaj,

2. Vrijednosti se definiraju kao: "Skup općih uvjerenja i stavova o tome što je ispravno, dobro ili poželjno..." (Petz, 1992).

3. Vukasović, A. (2009), Vrijednosti i odgoj za vrijednosti. Dostupno na: http://www.kucice.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=339:vrijednosti-i-odgoj-za-vrijednosti&catid=30:za-bolji-i-sretniji-ivotni-put&Itemid=75 (18. ožujak 2012.)

4. Socijalni psiholozi definiraju stav kao trajno, pozitivno ili negativno vrednovanje ljudi, objekata ili ideja.

5. Svako društvo je već unaprijed izgradilo svoje kulturne, nacionalne modele ponašanja i očekuje od svojih članova da se u skladu s njima ponašaju (Piršl, 2005).

tradicija...) te osobne i prijateljske vrijednosti (ljubav, brak, obitelj, potomstvo, roditeljstvo, rodbinski odnosi, poštovanje starijih, obiteljska privrženost, prijateljstvo, iskrenost, čestitost) (Vukasović, 2009). Učenje vrijednosti je društveni aspekt odgoja. Stoga odgoj nije, i ne smije biti vrijednosno neutralan. Njegova angažiranost traži da je u funkciji postizanja istinski ljudskih i nacionalnih vrijednosti.

Odgoj ima svoj individualni i društveni aspekt. Individualni je okrenut zadovoljavanju osnovnih potreba i ostvarenju ličnosti, a društveni učenju vrijednosti koje se ne ogledaju samo u poznavanju određenih vrijednosnih normi nego i u razvijanju stavova prema njima. Zato je učenje vrijednosti i razvijanje stavova složen i izazovan problem svakog odgojnog čina kojeg treba shvatiti vrlo široko. To je međuigra različitih činilaca od obitelji, vršnjaka, socijalnog okruženja do pojedinih institucija kao što je škola, vjerske institucije, mediji itd. Iako je učenje vrijednosti vezano prvenstveno za obitelj i za druženje s vršnjacima, one se na direktan ili indirektan način uče u školi.

Identitet

Danas se „kultura“ promatra kao „glavna odrednica regionalne analize i planiranja“ (Ellger, 2001). U skladu s tim izučavanje „kulturnih dimenzija“ u sklopu urbanoga konteksta i „kulturalizacija ekonomije“, ovisi među ostalim, o percepciji identiteta (Katavić i sur., 2005). Brojna su tumačenja zašto kultura ima tako značajnu ulogu u suvremenim društvima. Kultura utječe na sve probleme, povezana je s vjerovanjima i identitetom svake ljudske zajednice. Identitet je općenito zamišljen kao spona; kao privlačnost i povezanost među onima koji se tako identificiraju. On je veza koja drži neki kolektiv na okupu, a isključuje druge koji ne ispunjavaju kriterije pripadanja (Mesić, 2006).

Identitet nam daje odgovor na pitanje: tko smo i po čemu smo to što jesmo, kamo ili kome individualno i kolektivno pripadamo, odakle dolazimo, kamo idemo? Verhelst (2001) ukazuje kako se „identitet mora sagledati kao proces, a ne statična zbirka jasno određenih elemenata“. Nadalje, isti autor naglašava kako čimbenici koji pridonose identitetu ili čine identitet osobe uključuju: podrijetlo (vrijeme i prostor u kojem se odvija osobna povijest), spol, dob, anatomske karakteristike, uvjerenja, duhovnost, psihološke karakteristike, itd. (prema, Katavić i sur., 2007). Navedeno dovodi do zaključka kako identitet uključuje stečene (kulturne) i zadane (prirodne) elemente. Jelinčić (2001) pak smatra da „identitet predstavlja karakteristike odabrane od strane ljudi, a koje su različite od nekih drugih karakteristika, nekih drugih ljudi. Dakle, ako ljudi osjećaju pripadnost određenom lokalitetu, regiji ili državi, pritom dijeleći iste karakteristike s drugim ljudima koji žive u istoj zajednici, a različite od

karakteristika ljudi koji žive u drugim zajednicama, ne postoji veći autoritet koji bi im mogao nametnuti neki „drugi“ identitet ili neku „drugu“ kulturu“. Autorica Sonja Novak Lukanović (2000: 151-169) o identitetu promišlja na slijedeći način: „Na identitet individue s jedne strane utječu procesi koje generira kultura, različiti društveni odnosi, socioekonomske i društvene situacije, te određeni povijesni procesi; s druge strane, na identitet također utječu različiti psihološki (osobni) procesi koji se u pojedincu razvijaju pod utjecajem svih gore navedenih procesa“. Posljedično, u obzir treba uzeti činjenicu kako je identitet u značajnoj mjeri determiniran društvenim okruženjem, odnosno, kako ga se može označiti terminom socijalni konstrukt. Prema Verhelstu (2001) identitet je način na koji se određena zajednica doživljava, odnosno predstavlja drugima. Dakle, i identitet se kao i kultura razvija i čini dio kompleksne cjeline u kojoj uzajamno djeluju ekonomski čimbenici i odnosi moći.

Nakon što smo razmotrili navedene, ali i ostale relevantne autore koji su se bavili pojmom i značenjem identiteta, moguće je zaključiti kako su kultura i identitet dva usko povezana fenomena koja se nalaze u stalnom razvoju. Drugim riječima, kultura je *par excellence* identitet. Mlađim generacijama nedostaje poimanje identiteta. Identitet je općenito zamišljen kao spona; kao privlačnost i povezanost među onima koji se tako identificiraju. Ukratko, kao veza koja drži neki kolektiv na okupu, a isključuje druge koji ne ispunjavaju kriterije pripadanja. Ljudi mogu imati osjećaj pripadanja više nego jednoj zajednici, ili mogu participirati u raznim zajednicama u pojedinim razdobljima svoga života. Mogu se formirati zbog različitih razloga i nisu nužno određene teritorijalnim granicama (Mesić, 2006).

Anthony Appiah (1994, prema Mesić, 284) upozorava da postoje dvije dimenzije individualnog identiteta: kolektivna, koja se derivira iz grupnih karakteristika temeljenih na vjeri, rodu, etnicitetu, rasi ili seksualnosti, te osobna, koja se sastoji od drugih moralno važnih osobitosti – inteligencije, šarma, duhovitosti, lakomosti i drugih. U obje dimenzije nalazimo obilježja značajna za socijalni život.

Kolektivni identitet određen je rođenjem i predstavlja stapanje i dinamičku interakciju između individualnoga osjećaja identiteta, pripadnosti zajednici, ali i raspoloživosti grupe, odnosno zajednice da prizna individualni identitet. Među temeljnim kolektivnim identitetima u suvremenom svijetu jest nacionalni identitet⁶, koji svoje podrijetlo vuče iz pripadnosti određenoj etničkoj zajednici (Južnič, 1989). Pripadanjem određenoj etničkoj zajednici

6. Nacionalni identitet jest svijest o sebi kao pripadniku određene nacionalne grupe u kojoj se na različite načine isprepliću etničke, rasne, kulturne, vjerske, teritorijalne, gospodarske i pravno-političke komponente. Pod osobnim identitetom misli se na kombinaciju obilježja po kojima pojedinac vidi sebe svojim, posebnim, različiti od drugih. Prema Sablić (2004) etnički identitet je svijest o sebi kao pripadniku etničke grupe, tj. one društvene grupe koja se nalazi u sklopu šire društvene i političke zajednice i koja sebe doživljava drugačijom od drugih grupa prema jednoj ili više kolektivnih oznaka što ih uzima kao bitne dokaze svoje grupne posebnosti i zajedničkoga podrijetla svojih članova.

stvara se specifičan etnički identitet. On je plod osjećaja pripadnosti etničkoj zajednici i implicira svjesnost o različitosti od ostalih zajednica. Prema Sullivanu i Thompsonu (1988) etničku grupu sačinjavaju ljudi koji dijele zajedničku povijest, kulturno naslijeđe i osjećaj grupnog identiteta i pripadanja. Etnički identitet je vrlo važan za nacionalni identitet jer predstavlja društvenu i kulturnu identifikaciju pojedinca s ostalim članovima zajednice. Dakle, etničnost opisuje osjećaj zajedništva koji se prenosi tijekom generacija, a pojačana je zajednicom koja ga okružuje.

Grupe koje imaju izrazita kulturna obilježja kao zajednički jezik, nacionalno podrijetlo, religiju ili osjećaj povijesnog naslijeđa, postaju važan izvor različitosti koji obogaćuje cjelokupni naš život (Piršl, 2001).

Fitzgerald smatra (1994: 88) da će „identitet budućnosti suvremenog društva koje naglašava globalnu komunikaciju biti onaj koji će se uspješno prilagođavati i komunicirati u različitim promjenljivim situacijama“.

Kulturni identitet/Interkulturalni identitet

Razmatrajući kulturni identitet Spranger (2001) navodi kako identitet nije samo spoznaja o usvajanju dijalekata, jezika usmene književnosti, religije, etičkih, građanskih i društvenih vrijednosti, povijesti, običaja, tradicija, navika, folkloru i nacionalne kulturne baštine. On smatra da je intelektualni aspekt obrazovnog procesa podređen razvoju osobe na moralnom planu i ima posebnu emocionalnu konotaciju te obuhvaća aktivno sudjelovanje osobe u životu pripadajuće grupe.

Kulturni identitet podrazumijeva jedinstvo u različitosti. On je specifičan izraz socijalnog identiteta. Prema Perottiju (1995) kulturni identitet čine dva važna pojma. Prvi je pojam identitet za koji smatra da je predodžba koju svaki pojedinac ima o sebi, tj. svijest o vlastitu postojanju kao osobe u odnosu prema drugim pojedincima s kojima čini društvenu skupinu (npr. obitelj, udrugu, naciju, itd.). Ta predodžba iskazuje međusobnost pojedinca i društva, a uključuje odnose i subjektivni aspekt (doživljaj samoidentifikacije i kontinuiteta pojedinčeva postojanja u vremenu i prostoru), te kolektivni aspekt (doživljaj činjenice da drugi ljudi u pojedincu prepoznaju pojedinčevu identifikaciju i kontinuitet). Za razliku od toga, pridjev kulturni potječe od riječi „kultura“, shvaćene kao sveukupno naslijeđe pojedinca i društvenih skupina kojima pojedinac pripada i temelji se na normama ponašanja, vrijednostima, običajima i jeziku koji ujedinjuju ili odvajaju ljudske skupine. Kulturni identitet pojedinca je njegov globalni identitet, tj. konstelacija više identiteta utemeljenih na nekoliko različitih kulturnih elemenata (Perotti, 1995).

Oblikovanje kulturnog identiteta utječe na sva značajnija područja života pojedinca, a postiže se pomoću kulturnih stereotipa, putem socijalizacije i obrazovanja. Dakle, u utvrđivanju kulturnog identiteta treba analizirati: zajednički jezik, dominantne simbole i vrijednosne orijentacije, povijesne mitove i legende, osnovne vrednote i poštovanje prava drugih. Kulturni identitet možemo razumjeti kao obrazac zajedničkog načina života i mišljenja, zajedničkog iskustva na kojem se temelje oblici i sadržaji kao i vrijednosti. Kulturni identitet, prema tome, označava pripadnost pojedinca datoj kulturi, s kojom se ne moraju u potpunosti identificirati, ali moraju usvojiti ono što je bitno za datu kulturu da bi bili njeni predstavnici.

Hrvatska nacija oblikovala se, osim pod utjecajem nekih političkih i društvenih razloga, prije svega na temelju kulturnih čimbenika. To su, uz tradicionalnu narodnu kulturu i standardizirani narodni jezik i književnost, izobrazba i katolička vjera kao osnovni integrativni čimbenici (Kale, 1992). Sa svim aspektima i problemima interpretacije povijesti i kulture najneposrednije je povezano pitanje tzv. nacionalnog identiteta.

Nacionalni kulturni identitet jest sinteza svih materijalnih i duhovno-kulturnih tvorevina i djelatnosti, ukupnost odgovora na bitna ljudska pitanja i osnovne potrebe određenoga sociokulturnog i nacionalnog prostora, što ga čini zasebnim, vlastitim, autohtonim (Skledar, 1999). Hrvatska pripada zapadnoeuropskom kulturnom krugu pa kao i ostali europski narodi i Hrvatska ima svoj kulturni identitet. Hrvatski nacionalni i kulturni identitet temelji se na različitosti koja proistječe iz povijesnih, političkih, gospodarskih, društvenih i drugih prilika koje su se u pojedinim povijesnim razdobljima na različite načine manifestirale na hrvatskim prostorima. Hrvati u svom većem dijelu u kontinuitetu, od preddoseljena na današnje prostore do danas, imaju i čuvaju svoj kulturni identitet i kulturnopolitički subjektivitet. To je vidljivo u bitnim odrednicama naroda: imaju svoj jezik i pismo te instituciju političkog suvereniteta, državnosti kao izraza kulturnog identiteta, narodne samobitnosti i subjektiviteta zajednice, što odlikuje nacije (Kale, 1992).

Civilizacije imaju i sve određujuće i homogenizirajuće sastavnice svake kulture: svjetonazor, vrednote, institucije, statuse, na temelju vrednota normirana pravila ponašanja, način oblikovanja materijalnih predmeta i umjetničkih tvorbi (njihove izradbe, oblika, uporabe i namjene) (Kale, 1992). Narodnosne (kulturne) razlike unutar zapadnoeuropskog kulturnoga kruga nisu samo u različitosti narodnih jezika, što je nedvojbeno jedna od temeljnih odrednica narodne posebnosti, nego postoje i druge osobitosti. Prevladavajuće tumačenje i življenje civilizacijskog modela vidljivo u duhovnim, materijalnim i organizacijskim tvorbama i političkom subjektivitetu (kao jamcu kulturnog identiteta).

U interkulturalnom kontekstu, identitet predstavlja jedan od temeljnih pojmova u analizi etničkog, nacionalnog i manjinskog problema. Kako je izgradnja identiteta povezana s procesima identifikacije s teritorijalno, etnički i kulturno definiranom zajednicom kao i s usporednim uvjetovanjima kognitivne i emocionalne dimenzije pojedinca, pretpostavka je da se osoba koja želi razviti interkulturalni identitet ne poistovjećuje isključivo sa svojom društvenom skupinom, već i s ostalim društvenim skupinama s kojima živi. Na taj način kreira viđenje koje nije ograničeno i zatvoreno samo interesima svoje skupine, već joj se pruža mogućnost da se identificira sa shvaćanjima drugih, da razvije sposobnost usvajanja interkulturalnih stavova, znanja i vještina u cilju boljeg razumijevanja i poštivanja različitih kultura (Hrvatić, 2005). Prema tome, svaka osoba može razviti interkulturalni identitet.

3. Razumijevanje kulture kao način života kod Geerta Hofstede

Već su u prvoj polovici dvadesetog stojeća američki antropolozi (R. Benedict, i M. Mead) upozorili na jednostavnu, ali bitnu činjenicu da su brojna pitanja u suvremenim i tradicionalnim društvima svugdje ista, no da se odgovori na ta pitanja radikalno razlikuju i granaju u raznim smjerovima. Takvo zaključivanje ne iznenađuje jer su i znanstvena istraživanja kulture stalno pomicala granicu spoznavanja novih i neprijepornih činjenica, bez kojih ne bi bilo nikakvih pomaka, ni ustanovljenih suprotnosti koje najbolje upućuju na smjer znanstvene potrage. Ta činjenica privukla je pozornost brojnih znanstvenika koji su je istraživali i interpretirali na jednako tako raznolike načine.

Model „nacionalne kulture“ koji je proizašao na temelju određenja kulture kao načina života, kulture u kojoj su bitna obilježja da je zajednička članovima određenog društva i da je naučena procesom socijalizacije nalazimo i kod Geerta Hofstede. Hofstede je nizozemski profesor organizacije antropologije i internacionalnog menadžmenta, psiholog i istraživač koji je od osamdesetih godina 20. stoljeća, kad je proveo veliko istraživanje radnih vrijednosti do današnjih dana, jedan od najpoznatijih autora na području multikulturalnih organizacijskih istraživanja. Model „nacionalne kulture“ nastao je dok je Hofstede provodio veliko empirijsko istraživanje pod radnim naslovom „Hermes“ (Jeknić, 2006). Nakon analitičke obrade podataka bila je izvršena korekcija uzorka iz kojeg su izbačene zemlje za koje nije sakupljen minimum od 50 ispitanika, pa je ukupan broj analiziranih slučajeva u istraživanju bio: 40 zemalja i tri makroregije: arapsko govorno područje, Istočna Afrika i Zapadna Afrika (Hofstede, 1983).

Podaci koji su dobiveni za svaku zemlju, prema četiri dimenzije, grupirani su pomoću klaster analize kojom su pridružene pojedine zemlje u grupe na temelju njihove sličnosti. Zemlje su tako grupirane u 13 klastera među kojima

pronalazimo neke geografske i ponegdje povijesne veze unutar pojedinih klastera. Upravo tu nalazimo opravdanje za Hofstedeov zaključak da se kulture više razlikuju regionalno negoli nacionalno (Katunarić, 2004).

Hofstede „nacionalne kulture“ shvaća kao uzajamnost biološkog, kulturnog i individualnog čimbenika u oblikovanju ljudske svijesti i društvene interakcije. Kultura kao svijest svakodnevnih navika i društvenih obrazaca ponašanja, kao kolektivno programirana svijest „izrasla“ je na osnovi univerzalne ljudske prirode (Mijatović, 2004).

Hofstede je svoju sintagmu „mentalnog programa“ utemeljio na dva određenja, a to je povijesni čovjek i njegova evolucijska situacija u kojoj se nalazi od sagledivih početaka do danas. Tijekom tog razdoblja na misaoni sklop skupine i pojedinca, kao i među pojedincima, djelovalo je niz različitih čimbenika, odnosno tri određenja. To su: način mišljenja, osjećaji i aktivno djelovanje u pojedinim tipičnim situacijama koji se međusobno isprepliću i daju tu osobitost „mentalnog programa“ koji primijenjen na mnoge opće situacije diljem svijeta (radno mjesto i rad, ekološki problemi, zdravlje, nuklearna opasnost, obitelj, mir, epidemije, glad, rat, gospodarstvo, poštivanje zakona, autoriteta, sklonosti konfliktima i sl.) daje uvid u jednakosti i raznolikosti u pristupu i reakcijama.

Hofstede (1994) definira kulturu kao „kolektivno programiranu svijest“ prema kojoj se ljudi međusobno razlikuju. Smatra da ljude sa stajališta kulture razlikujemo kao pripadnike raznolikih skupina, prije svega po manje-više zajedničkim karakteristikama i socijalno-životnim iskustvima. Ovakvim određenjem Hofstede je želio skrenuti pozornost na činjenicu kako kultura nije vlasništvo pojedinca, već grupe. To je skup više ili manje zajedničkih karakteristika osoba koje su živjele pod utjecajem sličnih socijalizacijskih, odgojnih i životnih iskustava. Upravo zbog njihova sličnoga odgoja, ljudi u svakoj kulturi mogu reći kako su imali slično „mentalno programiranje“. Tako se, primjerice, može govoriti o kulturi obitelji, plemena, makroregije, nacionalne manjine ili nacije. Kultura je ono što razlikuje ljude određene zajednice od ljudi druge zajednice, a dimenzija je aspekt kulture koji može biti relativno mjerilo za drugu kulturu.

On razlikuje *culture one* – “kultura jedan” od *culture two* – “kultura dva”. Kultura, u većini zapadnih jezika, ima zajedničko značenje *civilizacija* ili „oplemenjivanje uma“, a poseban rezultat ovog oplemenjivanja su odgojenost, umjetnosti i književnost. U socijalnoj antropologiji kultura je krilatica za sve modele mišljenja, osjećaja i aktivnosti. U „kulturu dva“ uključene su ne samo one aktivnosti za koje se misli da oplemenjuju mišljenje, već i one svakodnevne, obične stvari u životu: pozdravljanje, jedenje, pokazivanje ili ne pokazivanje osjećaja, određena tjelesna udaljenost od drugih osoba, vođenje ljubavi, održavanje tjelesne higijene i sl.

„Kultura dva“ bavi se više temeljnim ljudskim procesima nego što to radi

„kultura jedan“. „Kultura dva“ je kolektivni fenomen, jer je to najmanji dio među ljudima koji žive ili su živjeli unutar istog društvenog okruženja. Kultura se uči, a ne nasljeđuje. Ona je proizvod društvenog okruženja u kojem pojedinac živi, a ne nasljednih osobina (Hofstede, 1991). Kultura kao „mentalni software“ odgovara široj uporabi riječi koja je zajednička socijalnim antropolozima.

Katunarić (2004) smatra da je opasno upuštati se u razlikovanje kultura prema nekim osobinama jer to može završiti različitim predodžbama o „tipičnim“ obilježjima kulture, stereotipiziranjem, generaliziranjem i kao najgore, rangiranjem ili rasizmom. Vođen upravo suprotnom idejom, Hofstede ni po čemu ne rangira kulture te govori o „prosječnim tendencijama“ u kulturi. Time je ublažio predodžbu o tipičnim obilježjima kulture naglašavajući da u svakoj kulturi postoje značajne razlike i varijacije (Hofstede, 2003). Iako se Hofstedeovi rezultati odnose ponajprije na stavove o radnom mjestu, sam model omogućuje i analizu obitelji i društvenih veza. Na osnovi izloženog razmatranja vidljivo je da takozvane „nacionalne kulture“ u mnogim bitnim karakteristikama odstupaju od predodžbi o jedinstvenosti i monolitnosti. Također ne postoji mogućnost određivanja jasnih granica koje bi moderne zemlje i kulture odvojile od nemodernih, zapadne od nezapadnih, ili pak bogate od siromašnih. Tako su razvijene zapadne zemlje po nekim svojim kulturnim obrascima bliže siromašnim zemljama Azije i Južne Amerike nego drugim razvijenim zapadnim zemljama: Švedska bliže Tajlandu nego Njemačkoj, Belgija sličnija Gvatemali nego Danskoj (Puzić, 2003).

Dimenzionalne značajke „Nacionalne kulture“ Geerta Hofstede

Na temelju analize kulturnih vrednota u preko 50 zemalja svijeta Hofstede (1991) je izdvojio 5 problemskih područja relevantnih za sve ispitanike bez obzira na kulturnu pripadnost. To su: društvena nejednakost, odnos pojedinca i grupe, predodžbe muško-žensko, kontrola neizvjesnosti te odnos prema budućnosti. Ta problemska područja Hofstede naziva „kulturnim dimenzijama“.

1. odnos prema autoritetu/hijerarhijska distanca

Odnos prema autoritetu, odnosno hijerarhijska distanca pokazuje dimenziju kulture koja indicira razinu do koje društvo prihvaća nejednakosti i nejednaku raspodjelu moći (hijerarhijsku, decentraliziranu) među pojedincima te u odnosu na postojeće institucije i organizacije. Pritom se kao dvije krajnosti uzima visoka, odnosno niska hijerarhijska distanca. Hofstede (2003, 37) je naveo šest subdimenzija, koje identificiraju veliku hijerarhijsku distancu (visoka ovisnost potreba, prihvaćanje nejednakosti, potreba hijerarhijskog odnosa u ustroju moći, izvršna superiornost, privilegije za dužnosnike i promjene putem revolucionarnih postupaka). Nisku razinu hijerarhijske distance, pak definira niskom razinom ovisnosti potreba, minimalnim nejednakostima, formalnim i

konvencionalnim hijerarhijskim odnosima, osobnom superiornom sposobnošću, jednakim pravima za sve i prihvaćanjem postupka evolucije, tj. postupnih, odmjerenih i kontinuiranih promjena.

2. individualizam/kolektivizam

Dimenzija individualizam/kolektivizam određuje se prema Hofstedeu kao socijalna značajka koja se može razlikovati u postupcima pojedinca prema sebi i svojoj obitelji. Pritom se dimenziju kolektivizam određuje kao socijalnu značajku u kojoj se pojedinac odnosi prema drugim poznatim i nepoznatim ljudima u zajednici. Pod individualizmom se podrazumijevaju relativno pouzdane značajke u ponašanju pojedinca koji je sklon postupcima koji nisu u skladu s onim kako očekivano postupa većina ljudi. Kolektivizam se određuje kao prihvaćanje ponašanja većine, kao vlastitog stava ili oblika ponašanja bez želje da od toga pojedinac odstupa ili se tome aktivno ili pasivno suprotstavlja (Hofstede, 2003, 67).

3. muževnost/ženstvenost

Jedna od dimenzija nacionalne kulture, prema Hofstedeu, jesu oblici muškog ili ženskog načina mišljenja i ponašanja. Uloge pojedinca u društvu se označavaju stereotipima kao muževnost ili ženstvenost. Općenito se smatra da su muškarci više usmjereni na postizavanje uspjeha izvan doma, to jest smatra se da su oni prodorni, natjecateljskog duha i izdržljivi. Za žene se, s druge strane, misli da su više sklone brizi za dom, svoju djecu i ljude općenito. Drugim riječima, smatra se da su žene sklonije preuzeti „nježnije“ uloge. Tako, „muško postignuće“ potkrepljuje „muževnu“ prodornost i nadmetanje, a ženska briga ženstvenu brižnost za međuljudske odnose i okolinu. Poddimenzije muškosti definirane su kao a) ambicioznost i izvrsnost, b) tendencija polariziranju, c) „živi se zbog rada“, d) „veliko je lijepo“, e) uspjeh je zadivljujući, f) odlučnost i činjeničnost. Ženstvenost je obilježje za model ponašanja u zajednicama u kojima se poželjne vrijednosti poistovjećuju sa stereotipima koji su ovdje navedeni. Poddimenzije ženstvenog modela jesu a) kvaliteta života i služiti drugima, b) povodaenje za većinom, c) „radi se da bi se živjelo“, d) „malo i sporo je lijepo“, e) simpatija za nepredvidljivo, f) intuicija umjesto činjenica (Hofstede, 2003: 96-103).

4. kontrola neizvjesnosti/anksioznost

Prema tom modelu pokazuje se do koje mjere društvo osjeća ugroženost u neizvjesnim situacijama i kako ih pokušava izbjeći osiguravajući propise i pravila, vjerujući u jednu istinu i odbijajući tolerirati svaki odmak od takve istine. Važno je imati na umu da Hofstede zanemaruje psihologijski okvir anksioznosti i mehanizme koji u pojedincu djeluju pri takvome stanju. On je zainteresiran za razinu socijalne manifestacije zabrinutosti i nemira kao relativno trajnu

značajku u ponašanju pripadnika određene nacionalne skupine ljudi. Radi jasnog određenja dimenzije kontrole neizvjesnosti/anksioznosti, Hofstede je uveo sedam poddimenzija snažne anksioznosti koje se iskazuju: a) visokim stresom, b) unutrašnjim nagonom za marljivim radom, c) pokazivanjem emocija, d) stalnom potrebom za suglasjem, e) sukobi se smatraju opasnim, f) izbjegavanje pogrešaka i neuspjeha, g) naglašena potreba za propisima i zakonima. Poddimenzije niske razine anksioznosti iskazuju se: a) opuštenošću i rijetkim stresnim situacijama, b) opuštenim radom koji nije vrijednost za sebe, c) prikrivanjem emocija, d) sukobi i nadmetanja dio su života, e) mirenje sa suprotnostima, f) spremnost na rizike i gubitak, g) nije potrebno sve propisivati i zakonima regulirati (deregulacija). Bez obzira na naše želje, planove, usprkos trudu, pa i pomoći drugih ljudi, gotovo ništa tijekom života nije posve izvjesno, trajno, nepromjenljivo. Stalna je samo neizvjesnost budućnosti i mi smo toga u većoj ili manjoj mjeri svjesni (Hofstede, 2003: 125).

5. konfučijanski dinamizam

U kasnijim istraživanjima Hofstede je dodao petu dimenziju pod nazivom „konfučijanski dinamizam“, a odnosi se na odnos prema vremenu, ponajprije prema budućnosti. Pragmatičan odnos znači prihvaćanje promjena i spremnost na dugoročna ulaganja, dok tradicionalni odnos znači stabilnost i život od danas do sutra (Hofstede, 2003: 173).

Do sada smo se bavili temeljnim pitanjima vezanim za kulturu, a u nastavku ćemo razmatrati neke ključne pojmove vezane uz odgoj i obrazovanje, a koji su bitni za naše istraživanje.

Predmet istraživanja

Ovim se radom želi ustanoviti postoje li razlike u određenim obilježjima hrvatske kulture između srednjoškolskih učenika i njihovih nastavnika. Istraživanjem će se ispitati stavovi i vrijednosti srednjoškolaca i njihovih nastavnika o važnim pitanjima o životu, radu i društvu.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je usmjeren na određenje obilježja hrvatske kulture srednjoškolaca i njihovih nastavnika (prema Hofstedeovom modelu) i utvrđivanje razlike između njihovih stavova i vrijednosti. Istraživali smo koja je skupina otvorenija za uspostavljanje interkulturalnih odnosa, tko je tolerantniji te na koji način iskoristiti dobivene rezultate za unaprijeđenje postignuća učenika koja bi bila usmjerena na interkulturalni odgoj i obrazovanje te razvoj interkulturalnih kompetencija, tolerancije, pravednosti, solidarnosti, poštenja, pozitivnog dijaloga, jačanje vlastitog i nacionalnog identiteta i prihvaćanje različitosti u multikulturalnom okružju.

Problemi istraživanja

1. utvrditi određena obilježja hrvatske kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika prema Hofstedeovom modelu u dimenzijama: hijerarhijska distanca, individualizam/kolektivizam, muževnost/ženstvenost i kontrola neizvjesnosti;
2. utvrditi razliku u određenim obilježjima hrvatske kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika prema Hofstedeovom modelu u sve četiri dimenzije.

U skladu s predmetom i ciljem istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:
H1 – Ne postoji statistički značajna razlika u određenim obilježjima hrvatske nacionalne kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika prema Hofstedeovom modelu u sve četiri dimenzije.

Ispitanici i uzorak

U ispitivanju određenih obilježja hrvatske kulture prema Hofstedeovom modelu, sudjelovalo je ukupno 2085 učenika polaznika srednjih škola i 292 nastavnika zaposlenih u srednjim školama u Republici Hrvatskoj. Stratificiranim uzorkom odabrano je 27 različitih srednjih škola iz pet makroregija: riječke, splitske, osječke, zagrebačke županije, Grada Zagreba, a u osnovni uzorak su bile uključene i četiri škole s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina (češkom, mađarskom, srpskom i talijanskom), u odjelima od 1. do 3./4. razreda (ovisno o vrsti i trajanju školovanja), u Republici Hrvatskoj (Hrvatić, 2011: 10).

Od 2085 učenika upitnik je valjano ispunilo njih 1978, dok je od 292 nastavnika upitnik valjano ispunilo 272. Statistička obrada podataka provedena je na ispravno popunjenim upitnicima.

Instrumentarij i postupak

Za ispitivanje određenih obilježja hrvatske kulture u projektu „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“ korišten je upitnik, modificirani Hofstedeov model. Modifikaciju upitnika Hofstedeova modela izvršio je tim istraživača uključenih u navedeni projekt. Za potrebe ovog rada iskoristili smo 109 čestica upitnika. Njihov se sadržaj odnosio na četiri dimenzije: hijerarhijsku distancu, muževnost/ženstvenost, individualizam/kolektivizam i kontrolu neizvjesnosti (anksioznosti). Svaka dimenzija ima nekoliko poddimenzija koje strukturiraju svaku od spomenutih dimenzija. Hijerarhijska distanca – čestice H1 – H13 (13); muževnost – H33 – H76 (44); individualizam – H14 – H32 (19); kontrola neizvjesnosti – H77 – H109 (33).

Ispitanici su iskazivali stupanj slaganja s tvrdnjama na skali od pet stupnjeva (1 – u potpunosti se slažem, 2 – uglavnom se slažem, 3 – ne znam, nisam o tome razmišljao, 4 – uglavnom se ne slažem, 5 – u potpunosti se ne slažem).

Prikupljeni podaci su statistički obrađeni, kao što je bilo predviđeno: osnovna deskriptivna statistika, prosječna vrijednost, standardna devijacija, minimum i maksimum, frekvencije i postoci, T–test, Hi–kvadrat, analiza varijance, Scheffeov test i Cramerov koeficijent V.

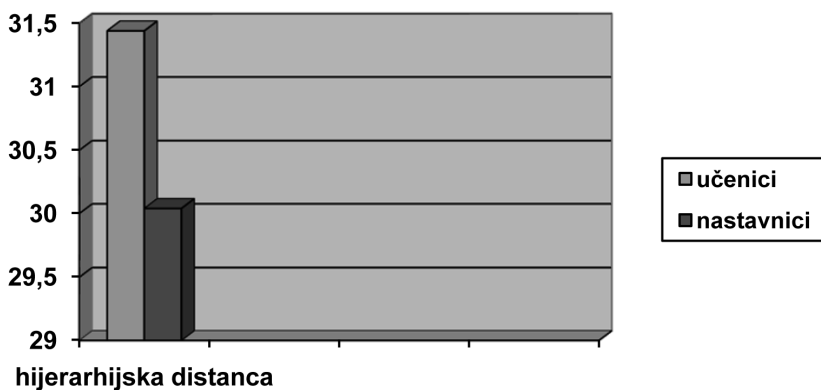
Kako bismo istražili postoje li razlike u određenim obilježjima hrvatske kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika prema Hofstedeovom modelu za svaku su Hofstedeovu dimenziju konstruirane aditivne skale zbrajanjem odgovora ispitanika na svim varijablama pojedine dimenzije. Na taj je način za svakoga ispitanika (i nastavnika i učenika) izračunat njegov rezultat na pojedinoj dimenziji Hofstedeovog modela, a potom su izračunati prosjeci učenika i nastavnika te podvrgnuti odgovarajućoj testovnoj proceduri⁷ (t–testu za nezavisne uzorke) kako bi se utvrdila jesu li statistički značajno različiti.

I. DIMENZIJA: HIJERARHIJSKA DISTANCA

Tab. 9. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji hijerarhijska distanca

HIJERARHIJSKA DISTANCA	M	sd
Učenici	31,44	5,158
Nastavnici	30,04	5,912

Sl. 1. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji hijerarhijska distanca

7. T-test je računat pomoću kalkulatora na: <http://www.quantitativeskills.com/sisa/statistics/t-test.htm>

Utvrđeno je da prosječan rezultat učenika na skali hijerarhijske distance iznosi 31,44, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 30,04. T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=4.12$; $df=2248$, $p<0.001$). Drugim riječima, učenici u prosjeku izražavaju nešto veću hijerarhijsku distancu nego nastavnici, iako je ta razlika vrlo mala, a njezina statistička značajnost najvjerojatnije je rezultat velikog broja ispitanika. Oba prosjeka nalaze se ispod sredine teorijskog raspona varijacija⁸ skale koji iznosi 39, što znači da u prosjeku i učenici i nastavnici ipak iskazuju tendenciju nižem stupnju hijerarhijske distance.

U svrhu transparentnije interpretacije dobivenih podataka odlučili smo za svaku dimenziju rezultate svih ispitanika podijeliti u tri kategorije koje će označavati niski, srednji i visoki stupanj izraženosti sadržaja pojedine dimenzije. Svaka od ovih kategorija (nisko, srednje, visoko) obuhvaća jednu trećinu teorijskog raspona varijacija, odnosno svih mogućih odgovora na pojedinoj skali (bez obzira na to jesu li zaista i dobiveni u ovom istraživanju). Ove će nam kategorije poslužiti za određivanje u kojoj se od njih nalaze prosjeci učenika i nastavnika na svakoj dimenziji Hofstedeovog modela.

Primjer ovog izračuna pokazat ćemo samo na prvoj dimenziji, hijerarhijskoj distanci, a isti će postupak biti primijenjen i kod svih sljedećih dimenzija.

Dimenzija hijerarhijska distanca mjerena je uz pomoć 13 varijabli. To znači da je teorijski minimum aditivne skale, odnosno najniži rezultat koji pojedini ispitanik može postići na ovoj skali jednak 13, a postigao bi ga onaj ispitanik koji je na svim česticama (nakon rekodiranja varijabli obrnutih po smislu) imao rezultat 1. Ovaj rezultat ujedno označava najniži stupanj izraženosti hijerarhijske distance. Maksimalni mogući rezultat na istoj skali (tzv. teorijski maksimum) postigao bi onaj ispitanik koji bi na svih 13 čestica (nakon rekodiranja) imao rezultat 5, što znači da bi na aditivnoj skali postigao rezultat 65. Taj bi rezultat ujedno označavao i najjači stupanj izraženosti hijerarhijske distance. Drugim riječima, svi mogući rezultati na skali hijerarhijske distance kreću se između 13 i 65.

Podijelimo li ovaj raspon varijacija na trećine prema sljedećoj formuli:

$$\frac{\max_i - \min_i}{3}$$

dolazimo da podataka da je svaka od kategorija nisko/srednje/visoko širine 17,33 te na taj način određujemo granične vrijednosti rezultata na aditivnoj skali za pojedine kategorije:

1. niska hijerarhijska distanca: 13,00 – 30,32
2. srednja hijerarhijska distanca: 30,33 – 47,66
3. visoka hijerarhijska distanca: 47,67 – 65,00

⁸ Sredina teorijskog raspona varijacije dobivena sljedećom formulom:

$$\frac{\max_i - \min_i}{2} + \min_i$$

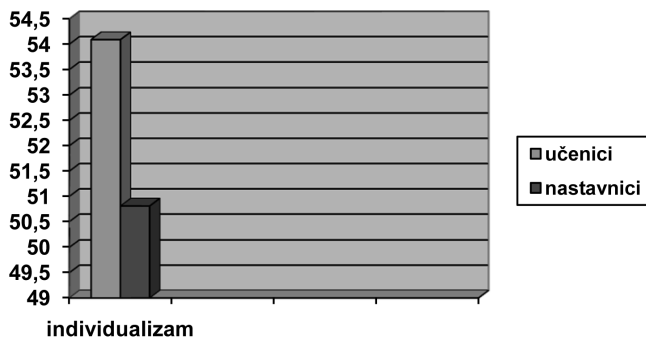
Na temelju dobivenih kategorija hijerarhijske distance, može se zaključiti kako se učenici prema prosječnom rezultatu 31,44 svrstavaju u srednju hijerarhijsku distancu, dok se nastavnici prema prosječnom rezultatu 30,04 svrstavaju u nisku hijerarhijsku distancu. Ukupno gledano, hijerarhijska distanca nije izražena, iako su joj nešto skloniji učenici od nastavnika.

II. DIMENZIJA: INDIVIDUALIZAM/KOLEKTIVIZAM

Tab. 10. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji individualizam/kolektivizam

INDIVIDUALIZAM	M	sd
Učenici	54,09	5,507
Nastavnici	50,81	5,335

Sl. 2. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji individualizam/kolektivizam

Prosječan rezultat učenika na skali individualizma/kolektivizma iznosi 54,09, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 50,81. T–testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=9.24$; $df=2248$; $p<0.001$). Drugim riječima, učenici u prosjeku izražavaju nešto veći individualizam nego nastavnici, iako su oba prosjeka ispod sredine teorijskog raspona varijacija skale koji iznosi 57, što znači da su nastavnici, a u nešto manjoj mjeri, učenici ipak više skloni kolektivizmu nego individualizmu. Kategorije koje označavaju veće prihvaćanje kolektivizma, podjednako prihvaćanje individualizma i kolektivizma te veće prihvaćanje individualizma omeđene su sljedećima rezultatima:

1. kolektivizam: 19,00 – 44,32
2. podjednako individualizam i kolektivizam: 44,33 – 69,66
3. individualizam: 69,66 – 95,00

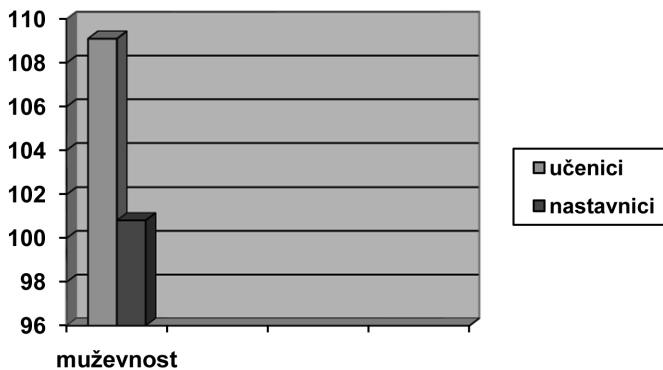
Stoga se može zaključiti kako i nastavnici i učenici u prosjeku podjednako prihvaćaju kolektivizam i individualizam, no ipak s nešto većom sklonošću kolektivizmu nastavnika od učenika. Ukupno gledano, individualizam nije izražen, iako su mu nešto skloniji učenici od nastavnika.

III. DIMENZIJA: MUŽEVNOST/ŽENSTVENOST

Tab. 11. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji muževnost/ženstvenost

MUŽEVNOST	M	sd
Učenici	109,11	16,440
Nastavnici	100,82	11,374

Sl. 3. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji muževnost/ženstvenost

Prosječan rezultat učenika na skali muževnosti/ženstvenosti iznosi 109,11 dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 100,82. T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=8.06$; $df=2248$; $p<0.001$). Drugim riječima, učenici u prosjeku izražavaju nešto veću muževnost nego nastavnici, iako su oba prosjeka ispod sredine teorijskog raspona varijacija skale koji iznosi 132, što znači da su nastavnici, a u nešto manjoj mjeri, učenici ipak više skloni ženstvenosti nego muževnosti. Kategorije koje označavaju veće prihvaćanje ženstvenosti, podjednako prihvaćanje muževnosti i ženstvenosti te veće prihvaćanje muževnosti omeđene su sljedećima rezultatima:

1. ženstvenost: 44,00 – 102,65
2. podjednako muževnost i ženstvenost: 102,66 – 161,31
3. muževnost: 161,32 – 220,00

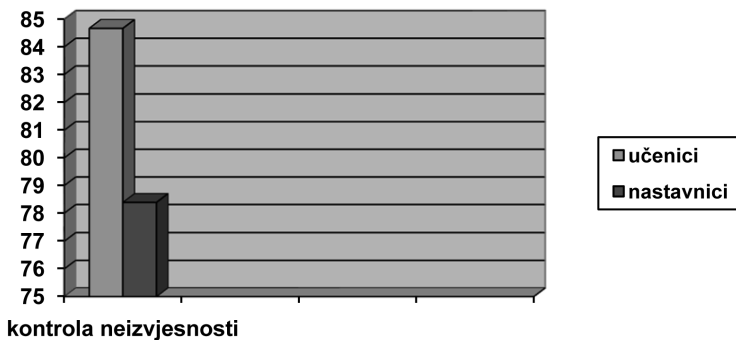
Učenici se prema njihovom prosječnom rezultatu koji iznosi 109,11 svrstavaju u kategoriju podjednagog prihvaćanja i muževnosti i ženstvenosti, dok se nastavnici prema prosječnom rezultatu koji iznosi 100,82 svrstavaju u kategoriju ženstvenosti. Ukupno gledano, muževnost nije izražena, iako su joj nešto skloniji učenici od nastavnika.

IV. DIMENZIJA: KONTROLA NEIZVJESNOSTI

Tab. 12. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji kontrola neizvjesnosti

KONTROLA NEIZVJESNOSTI	M	sd
Učenici	84,67	11,525
Nastavnici	78,39	9,679

Sl. 4. Usporedba odgovora učenika i nastavnika u dimenziji kontrola neizvjesnosti

Prosječan rezultat učenika na skali kontrole neizvjesnosti iznosi 84,67, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 78,39. T–testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=8.58$; $df=2248$; $p<0.001$). Dakle, učenici u prosjeku izražavaju nešto veću kontrolu neizvjesnosti nego nastavnici, iako su oba prosjeka ispod sredine teorijskog raspona varijacija skale koji iznosi 99, što znači da su i nastavnici, a u nešto manjoj mjeri, učenici ipak skloniji nižoj razini kontrole neizvjesnosti. Kategorije koje označavaju nisku, srednju te visoku razinu kontrole neizvjesnosti omeđene su sljedećima rezultatima:

1. niska kontrola neizvjesnosti: 33,00 – 76,99
2. srednja kontrola neizvjesnosti: 77,00 – 120,99
3. visoka kontrola neizvjesnosti: 121,00 – 165,00

Učenici se prema njihovom prosječnom rezultatu koji iznosi 84,67 svrstavaju u kategoriju srednje kontrole neizvjesnosti, kao i nastavnici koji su prema prosječnom rezultatu 78,39 također u kategoriji srednje kontrole neizvjesnosti, iako na samoj granici s kategorijom niske kontrole neizvjesnosti. Ukupno gledano, i učenici i nastavnici izražavaju srednju razinu kontrole neizvjesnosti, no nastavnici ipak u manjoj mjeri od učenika.

Temeljem teorijskog dijela ovog rada može se zaključiti:

1. Kultura je rezultat materijalnoga i duhovnoga, povezana je s napretkom društva. Ljudskom intervencijom, radom i stvaralaštvom se mijenja, prilagođuje, preobražava. Ona određuje kako članovi društva misle i osjećaju, usmjerava njihovo ponašanje i definira njihov svjetonazor. Determinirana je moralnim vrednotama, tradicijom, običajima, religijom, narodnom umjetnošću, znanostima, ideologijom, sustavom vrijednosti, vjerovanjima, identitetom i načinom ponašanja. Kultura shvaćena kao društvena pojava, osnovna je sastavnica svakoga društva, a time i odgoja i obrazovanja. Prenosi se putem odgoja (i obrazovanja) kao svojim integralnim dijelom i pokazateljem svoje vrijednosti. Kultura i kurikulum usko su povezani. Naime, karakteristika i kulture i kurikulumuma je da su promjenjivi i otvoreni novim spoznajama, dostignućima, vrijednostima. Promjena jednog, uvjetuje promjenu drugoga. Kultura određuje kurikulum, a ishodi kurikulumuma mijenjaju kulturu (svijest, stavove, vrijednosti).

2. Interkulturalni odgoj i obrazovanje jedna je od temeljnih odrednica Nacionalnoga okvirnoga kurikulumuma. Njime se prenose vrijednosti i stavovi koji mlade pripremaju za prihvaćanje demokratskih vrijednosti. Jedan od cilja i zadataka interkulturalnog odgoja je i stjecanje interkulturalnih kompetencija koje nam pomažu razumjeti način na koji kultura oblikuje naše stavove o sebi i drugima. Kroz interkulturalni odgoj i obrazovanje mladi uče njegovati kulturno-povijesnu tradiciju, identitet, jezik, kritički osvješčuju etničke, rasne, rodne i druge čimbenike društvene nejednakosti te stječu poželjne stavove i vrijednosti.

3. Uspješan interkulturalni kurikulum pretpostavlja interdisciplinarnost, kritički pristup, poštenje, nepristranost, poštivanje razlika, osjetljivost na probleme drugih, suradnju i solidarnost, usmjerenost na dobrobit učenika, odgovornost za promjene. Interkulturalni kurikulum ima više zadaća: naučiti živjeti zajedno, nenasilno rješavati sukobe, razviti toleranciju i razviti kritički stav, obrazovati za ljudska prava i građanstvo... Odgojno-obrazovno djelovanje koje je definirano Nacionalnim okvirnim kurikulumom, kao i njegovim interkulturalnim odrednicama, poštuje i prenosi pozitivne vrijednosti, stvara uvjete za život u budućnosti. Odrednice nacionalne kulture temelj su pri izradi interkulturalnog kurikulumuma. Otvorena koncepcija kurikulumuma pruža mogućnost da svi sudionici odgoja i obrazovanja budu uključeni u proces njegove (su)konstrukcije. Posebno

je važno u razvoj kurikuluma implementirati posebnosti socijalne i kulturne sredine pri određivanju temeljnih vrijednosti. Interkulturalne sadržaje moguće je integrirati u gotovo sve nastavne predmete, izvannastavne i druge aktivnosti škole i socijalne zajednice. Kroz interkulturalni kurikulum škola postaje mjesto koje stvara pretpostavke za provođenje ideje humanosti i zajedništva.

Zaključci empirijskog dijela istraživanja su sljedeći:

1. Prvim problemom istraživanja željeli smo utvrditi određena obilježja hrvatske kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika prema Hofstedeovom modelu u dimenzijama: hijerarhijska distanca, individualizam/kolektivizam, muževnost/ženstvenost i kontrola neizvjesnosti.

a) Stavovi i vrijednosti koje su iskazali srednjoškolci ukazuju na prosječan (srednji) stupanj osviještenosti prema nejednako raspoređenoj moći u našem društvu, podjednaku tendenciju prema individualizmu i kolektivizmu, svjesnost o potrebi vođenja brige o drugima, ali jednako tako brige o sebi, izražavaju ambicioznost, želju za uspjehom, premda cijene i kvalitetu života, na granici su između muževnih i ženstvenih obilježja i iskazuju srednji stupanj kontrole neizvjesnosti (anksioznosti).

b) Nastavnici su iskazali stavove i vrijednosti koje ukazuju na niski stupanj hijerarhijske distance, podjednaku tendenciju prema individualizmu i kolektivizmu, visoki stupanj ženskih obilježja te srednji stupanj kontrole neizvjesnosti (anksioznosti).

Empirijska analiza određenih obilježja nacionalne kulture srednjoškolaca i njihovih nastavnika u Republici Hrvatskoj prema Hofstedeovim dimenzijama dala nam je uvid u „prosječne tendencije“ njihovih stavova i vrijednosti te nas usmjerava na koja područja odgoja i obrazovanja treba staviti naglasak u školovanju mladih.

2. Drugi problem istraživanja odnosio se na *utvrđivanje razlika u određenim obilježjima hrvatske nacionalne kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika u dimenziji hijerarhijska distanca, muževnost/ženstvenost, individualizam/kolektivizam i kontrola neizvjesnosti.* Dobiveni rezultati potvrđuju postojanje statistički značajne razlike u njihovim stavovima u sve četiri dimenzije.

a) Prosječan rezultat učenika na skali hijerarhijske distance iznosi 31,44, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 30,04. T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=4.12$; $df=2248$, $p<0.001$). Učenici u prosjeku izražavaju nešto veću hijerarhijsku distancu nego nastavnici, iako je ta razlika vrlo mala.

b) Prosječan rezultat učenika na skali individualizma/kolektivizma iznosi 54,09, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 50,81. T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=9.24$; $df=2248$; $p<0.001$). Učenici u prosjeku izražavaju

nešto veći individualizam nego nastavnici.

c) Prosječan rezultat učenika na skali muževnosti/ženstvenosti iznosi 109,11, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 100,82. T–testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=8.06$; $df=2248$; $p<0.001$). Drugim riječima, učenici u prosjeku izražavaju nešto veću muževnost nego nastavnici.

d) Prosječan rezultat učenika na skali kontrole neizvjesnosti iznosi 84,67, dok prosječan rezultat nastavnika iznosi 78,39. T–testom za nezavisne uzorke utvrđeno je kako je ova razlika u prosjecima nastavnika i učenika statistički značajna uz rizik od 5% ($t=8.58$; $df=2248$; $p<0.001$). Dakle, učenici u prosjeku izražavaju nešto veću kontrolu neizvjesnosti nego nastavnici.

Rezultati problema istraživanja: *utvrđivanje razlika u određenim obilježjima hrvatske nacionalne kulture kod srednjoškolaca i njihovih nastavnika u dimenziji hijerarhijska distanca, muževnost/ženstvenost, individualizam/kolektivizam i kontrola neizvjesnosti* potvrđuju postojanje statistički značajne razlike u njihovim stavovima u sve četiri dimenzije.

Unatoč utvrđenim statistički značajnim razlikama rezultati istraživanja nacionalne kulture prema Hofstedeu ukazuju na bliske stavove učenika i njihovih nastavnika.

Pitanje koje je postavio Katunarić (2004): „Koji je to poželjan sociokulturni kapital mlade generacije?“ i danas je aktualno. On pod sociokulturnim kapitalom podrazumijeva „znanje, vještine i norme ponašanja koji proizlaze iz pojedinih dimenzija nacionalne kulture“ (2004, 36). U ovom radu poželjan oblik sociokulturnog kapitala definirali smo kao: egalitaran, podjednako individualan i kolektivan, ženstven i opušten. Rezultati istraživanja ukazuju da naši srednjoškolci imaju predispozicije, uz primjereni kurikulum, vrlo brzo dostignuti postavljene poželjne karakteristike.

Literatura

1. Benson, P. G., 1987, Measuring cross-cultural adjustment: The problem of criteria. *International Journal of Intercultural Relations*, 10, 176 – 196.
2. Byram, M., Zarate, G. (1997), Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. In: Byram, M., Zarate, G., Neuner, G. (Eds.), *Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching*. Strasbourg: Council of Europe, pp. 1 – 33.
3. Eagleton, T. (2002), *Ideja kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
4. Ellger, C. (2001), Beyond the Economic? Cultural Dimensions of Services: The RESER Survey of Service Research Literature in Europe in 2000. *The Services Industries Journal*, 1, 33 – 45.
5. Filtzgerald, T. K. (1994), Culture and identity, community and survival:

- what is the cultural in multiculturalism. *New Zealand Educational Studies*, 29, 189 – 199.
6. Hofstede, G. (2001), *Culture's consequences: comparing values behaviours, institutions and organisations across nations* (2nd ed.). California: Thousand Oaks, Sage Publications. Inc.
 7. Hofstede, G. (2003), *Cultures and organizations, Software of the Mind*. London: Profile Books LTD.
 8. Hrvatić, N. (2001), Metodologijske paradigme interkulturalnog odgoja i obrazovanja. U: Rosić, V. (ur.), *Teorijsko-metodološka utemeljenost odgoja i obrazovanja*. Rijeka: Filozofski fakultet, str. 241 – 247.
 9. Hrvatić, N., Piršl, E. (2005), Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. *Pedagogijska istraživanja*, 2 (2), 251 – 266.
 10. Hrvatić, N., Piršl, E. (2007a), Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja. U: Previšić, V. (ur.), *Kurikulum, teorije – metodologija – sadržaj – struktura*. Zagreb: Školska knjiga, str. 333 – 356.
 11. Hrvatić, N. (2007b), Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. *Pedagogijska istraživanja*, 4 (2), 241 – 255.
 12. Hrvatić, N. (2011), Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima. *Pedagogijska istraživanja*, 37 (1), 7 – 19.
 13. Jeknić, R. (2006), Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika. *Revija za sociologiju*, 37 (3-4), 205 – 225.
 14. Jelinčić, D. A. (2001), *Redefining Cultural Identities from Different Perspectives: The Tourist Perspective*. EM: *Redefining Cultural Identities. Collection of papers from the course on Redefining Cultural Identities: The Multicultural Contexts of the Central European and Mediterranean Regions*, pp.195 – 205.
 15. Kale, E. (1992), *Kulturni identitet Hrvatske*. U: Klemenčić, M. (ur.), *Hrvatska revija*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 386 – 403.
 16. Katavić, S., Horvat, J., Sablić Tomić, H. (2007), *Može li se izmjeriti kulturni identitet?* Dostupno na: <http://matica.hr/Kolo/10.6.2007> (7. lipnja 2007.)
 17. Katunarić, V. (2004), *Od distinkcije prema srodnosti: model „Nacionalne kulture“ Geerta Hofstede*. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (1), 25 – 41.
 18. Kim, Y. Y. (1991), *Intercultural communication competence*. In: Toomey, T., Korzeny, F. (ur.), *Cross-cultural interpersonal communication*. CA: Newberry Park, pp. 259 – 275.
 19. Mesić, M. (2006), *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
 20. Mijatović, A., Previšić, V. (ur.) (1999), *Demokratska i interkulturalna*

- obilježja srednjoškolaca u Hrvatskoj. Zagreb: Interkultura.
21. Mijatović, A., Žužul, A. (2004), Prilog određenju dimenzionalnih značajki kulturnog identiteta srednjoškolske mladeži u Hrvatskoj. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (1), 41 – 66.
 22. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
 23. Piršl, E., Benjak, M. (2003), Humanistički odgoj – temelj interkulturalizma. U: Franić D. P. (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.: teorijska razmatranja, primjena*. Jastrebarsko: Naklada Slap; Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, str. 182 – 192.
 24. Piršl, E., Vican, D. (2004), Europske demokratske vrijednosti i regionalizam. *Pedagogijska istraživanja*, 1, 89 – 105.
 25. Piršl, E. (2005), Verbalna i neverbalna interkulturalna komunikacija. U: Benjak, M., Požgaj Hadži V. (ur.), *Bez predrasuda i stereotipa. Interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu*. Rijeka: Izdavački Centar Rijeka, str. 176.
 26. Previšić, V. (1994), Multi-i interkulturalizam kao odgojni pluralizam. U: Matijević, M., Pranjčić, M., Previšić, V. (ur.), *Pluralizam u odgoju i školi*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar, str. 19 – 22.
 27. Previšić, V. (ur.) (1996a), *Izazovi interkulturalizma. Društvena istraživanja*, 5, 5 – 6.
 28. Puzić, S. (2003), *Interkulturalizam u posttradicionalnom društvu*. Odsjek za sociologiju – Filozofski fakultet Zagreb. (magistarski rad)
 29. Sablić, M. (2004), *Obrazovanje za interkulturalne odnose*. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Zagreb. (magistarski rad)
 30. Skledar, N. (2001), *Čovjek i kultura: Uvod u socio-kulturnu antropologiju*. Zagreb: Societas - Matica hrvatske Zaprešić.
 31. Vican, D., Rakić, V., Milanović Litre, I. (2007), *Strategija za izradbu i razvoj nacionalnoga kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH.
 32. Vukasović, A. (2009) Dostupno na: http://www.kucice.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=339:vrijednosti-i-odgoj-za-vrijednosti&catid=30:za-bolji-i-sretniji-ivotni-put&Itemid=75 (18. ožujak 2012.)
 33. Vukasović, A. (2009), *Vrijednosti i odgoj za vrijednosti*. Dostupno na: http://www.kucice.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=339:vrijednosti-i-odgoj-za-vrijednosti&catid=30:za-bolji-i-sretniji-ivotni-put&Itemid=75 (18. ožujak 2012.)

SUBSTRUCTURE OF AN INTERCULTURAL CURRICULUM. COMPARISON OF SELECTED FEATURES OF THE CROATIAN CULTURE AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS AND THEIR TEACHERS ACCORDING TO THE HOFSTEDE MODEL

Abstract: *The data used in this paper were obtained in the course of a scientific-research project “Intercultural curriculum and education in the languages of minorities”, lead by prof. Neven Horvatić, PhD, in the 2007–2012 period. The basic elements that constitute the basic starting elements for the drafting of the Croatian national curriculum and its intercultural dimensions are elaborated in the paper. The paper then explains one of the possible approaches to the research of cultural differences – according to the Hofstede model, which was the basis for this paper.*

The aim of the paper was to define some of the essential features of substructure of intercultural curriculum by identification of the features of the national culture of the young. A 109-items modified Hofstede model questionnaire was used in the project. Its content refers to four dimensions: power distance, masculinity/femininity, individualism/collectivism and uncertainty avoidance (anxiety). Using the research into the dimensions of national culture, understanding of the basic characteristics and values that are esteemed in a given society is reached. In the course of the research of the selected features of the Croatian culture, a valid completed questionnaires from 1,978 students and 272 teachers from 27 secondary schools in the Republic of Croatia were obtained. The research surveyed the attitudes and values of high school students and their teachers on the life, work and society; the quality of differences in the attitudes between students and teachers and if there are differences in attitudes between the students regarding gender, age and regional background.

The analysis of selected features of the young in the Republic of Croatia according to Hofstede’s dimensions produced a an insight into the “average tendencies” of their attitudes and values.

The first topic of the research indicates that egalitarian beliefs are prevailing among the young (noticeable intermediate level of the power distance), that they are placed on the border between individualism and collectivism, their orientation in terms of masculinity/femininity dimension is balanced, and they scored a medium level of anxiety.

By analysing the second topic of the research, we found that the research results of national culture indicate similarity between the attitudes of the students and the teachers. When interpreted as indicators of certain features of Croatian national culture, such attitudes indicate that their score in terms of power distance is low to medium. This implies attitude of intolerance towards

inequality in society, similar degree of affinity for both the individualism and the collectivism, high school students and their teachers with a strong feminine and equally masculine/feminine features, and with a strong average value of uncertainty avoidance. The third topic of the research, which dealt with the identification of differences with regard to the gender of the students, the biggest difference was expressed in the dimension of masculinity/femininity, followed by the uncertainty avoidance, power distance and individualism.

No statistically significant differences were found in regard to the age of the students. With regard to their original region, differences in all four dimensions have been found.

Keywords: *social values, Geert Hofstede culture dimensions, identity, interculturalism, intercultural identity, intercultural curriculum, curriculum, culture, cultural pluralism, cultural relativism.*